

*Жанрова парадигма
сучасного медіатексту*

*Лілія ШУТЯК
аспірант кафедри нових медій
факультету журналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
науковий керівник –
доктор філологічних наук, професор
Борис Потятиник*

УДК 070 (73) : 004.738.5

“Новий журналізм” у художній літературі (досвід Трумена Капоте)

*Розглядається поняття “нового журналізму”, його жанрово-стилістичні особливості й умови функціонування в медійному дискурсі. Основну увагу звернено на постаті американського письменника, одного із зачинателів “нового журналізму” Трумена Капоте. Здійснено спробу дослідити вплив автора на розвиток жанру.
Ключові слова: “новий журналізм”, Трумен Капоте, репортаж, роман.*

Початок 60-х років ХХ століття у США ознаменувався появою самобутнього жанру, який виник на межі між літературою і журналістикою та отримав назву “новий журналізм” (від англ. – new journalism). У цей час факт і документ стають основою не лише репортажів, але й художньої літератури (“Підрахунок убитих” Д. Сек, “Ханой” М. Маккарті). Широкого розповсюдження набуває література факту, журналістський роман, літературна журналістика, нарративна журналістика, нон-фікшн, тобто така форма документальної прози, що поєднує репортаж із певними оповідними техніками й стилістичними стратегіями, характерними для художньої літератури.

На думку львівського дослідника В. Здоровеги, “сплеск документальної прози був спричинений незадоволенням літератури та її відірваністю від реалій життя” [3, с. 175]. З легкої руки американських репортерів і літераторів (Тома Вулфа (1931), Трумена Капоте (1924–1984), Хантера Томпсона (1937–2005), Нормана Мейлера (1923–2007) та ін.) і виникає “новий журналізм” (далі – “НЖ”). Його головний принцип – “максимум правдивості не тільки щодо самого змісту, але й у всіх деталях розповіді, послідовності у документальності побудови окремих сцен, точності деталей, природності діалогів тощо” [3, с. 175]. Наявність у текстах цього періоду згаданих рис дозволяє зараховувати їх до “НЖ”.

Мета роботи – дослідити поняття “нового журналізму”, його жанрово-стилістичні особливості й умови функціонування в медійному дискурсі.

Завдання: 1) проаналізувати роман Трумена Капоте “З холодним серцем”, написаний у стилістиці “НЖ”, на предмет наявності основних прийомів жанру; 2) прослідкувати вплив автора на розвиток “нового журналізму”; 3) накреслити можливі варіації еволюції “НЖ” в сучасному журналістському дискурсі.

Тексти, написані в жанрі “нового журналізму”, стали предметом аналізу багатьох вчених у США: Е. Денніса, М. Вайнгартена, Н. Сімса, М. Крамера, Ш. Ф. Фішкіна, Б. Лонсберрі, Н. Міллза. Вони розглядають цей жанр як в контексті літератури, так і журналістики, надаючи перевагу останній. Поняття “нового журналізму” з’являється у наукових працях низки українських дослідників: В. Здоровеги, М. Василенка, Т. Денисової, М. Титаренко, Б. Носової, Т. Хітрової, О. Поволокіної, Г. Стембковської та ін. Проте, на відміну від своїх американських колег, вітчизняні науковці розглядають цей феномен побіжно, в контексті інших проблем (винятком слугують праці М. Василенка, М. Титаренко, Б. Носової та Г. Стембковської, які зосереджуються саме на аналізі “НЖ”).

Основоположник жанру Том Вулф у 1973 році упорядкував та видав однойменну антологію, де виокремив чотири основні прийоми “нового журналізму”: 1) вибудовування матеріалу сцена-за-сценою, коли оповідь раптово переходить від одного епізоду до іншого, без довгих історичних екскурсів; 2) обов’язкова присутність репортера на місці події, детальна фіксація діалогів персонажів; 3) принцип “хамелеона”: можливість подивитися на певне явище очима його учасників, постійна зміна точки зору, коли журналіст дозволяє собі втрутитися у внутрішній світ очевидців події; 4) деталізація статусу: опис жестів дійової особи, її характеру, звичок, манери розмовляти, інтер’єру, де відбувається подія, та ін.

Враховуючи ці прийоми, розглянемо твір американського прозаїка і публіциста Трумена Капоте “In Cold Blood. A True Account Of a Multiple Murder And Its Consequences” (“З холодним серцем. Правда історія одного вбивства та його наслідків”, 1965), який спершу публікувався у часописах і лише згодом побачив світ окремою книгою.

Уже в назві автор підкреслює одну з важливих ознак “НЖ” – достовірність, документальність тексту. Жанр твору автор визначив як “небелетристичний роман” [2, с. 11]. У вечірньому випуску “Нью-Йорк Таймс” від 15 листопада 1959 року Капоте прочитав замітку про загадкове вбивство. Через декілька днів автор був на місці подій і провів там близько трьох років, збираючи матеріал для своєї книжки та спілкуючись з місцевими жителями. Протягом наступних чотирьох років Трумен Капоте працював із зібраним матеріалом. Такий репортерський метод роботи був дуже поширеним серед “новожурналістів”. До прикладу, інший представник жанру – Хантер Томпсон, – пишучи роман “Ангели пекла”, також проводив багато часу з героями свого твору.

Події роману “З холодним серцем” відбуваються довкола жадливого вбивства родини Клаттерів у селищі Голкомб. У тексті Капоте багато фактичної інформації – дати, цифри, щоденники, біографії та автобіографії, в яких обов’язково вказано вік героїв. А головне – жодної вигадки. “Лише свідчення і самосвідчення, документи процесу, з яких постає і минуле, поведінка, характер вбивць” [1, с. 319]. Цим Капоте залишається вірним основним принципам жанру “НЖ”.

Документальність тексту, заснована на свідченнях очевидців, підкреслюється протягом усього твору: “Боббі Рап розповів про свої останні відвідини дому Клаттерів (пряма мова)” [4, с. 243]. “Згадуючи про Ненсі Клаттер та їхню дружбу, Сьюзен Кідвелл розповідала: – Ми були наче сестри. Принаймні таке відчуття мала я: немовби вона мені сестра... (пряма мова)” [4, с. 282]. “Почасти від грипу, але головним чином

від хвилювання, – розповідав він згодом одному журналістові” [4, с. 366]. Подібний експеримент з мовленням героїв був однією з основних ознак “НЖ”. Він щонайкраще дозволяє створити у читача враження безпосередньої участі у подіях, що відбуваються, і підкреслює правдивість сказаного.

Для досягнення цієї ж мети автор вводить в текст численні вирізки з газет, листи, щоденники, витяги з поліцейських звітів тощо: “*Косумель* – острів поблизу Юкатанського узбережжя, де, як він прочитав у чоловічому журналі, можна “скинути з себе одіж, зітхнути з полегкістю й жити, мов раджа, маючи стільки жінок, скільки заманеться, і все це за п’ятнадцять доларів на місяць” [4, с. 216]. “Від самого дитинства, добру половину свого життя – а йому вже минув тридцять перший, – Перрі замовляв поштою книжки (“*Багатство на дні моря!* Вправляйтесь у підводному плаванні – і ви здобудете їх. Перспективи безкоштовно...”), відповідав на рекламні оголошення (“*Затонулий скарб!* П’ятдесят правдивих карт! Нечувана пропозиція...”) [4, с. 218]. (“Я маю трьох синів і неодмінно дбатиму про них, – написав він у проханні про дострокове звільнення. – Моя перша дружина знову вийшла заміж. Я одружився ще раз, але не хочу мати нічого спільного й зі своєю другою дружиною”) [4, с. 230]. “Ішлося про статтю на першій сторінці канзаської “Стар” від 17 листопада під заголовком: “*У справі про вбивство чотирьох замало доказів*” [4, с. 277]. “Та голос диктора й нудні події дня наганяли на нього сон (“Канцлер Конрад Аденауер прибув сьогодні до Лондона для переговорів з прем’єр-міністром Гарольдом Макмілланом... Президент Ейзенхауер приділив годину і десять хвилин на обговорення планів та бюджету космічних досліджень з доктором Кейтом Гленнаном...”) [4, с. 322]. “*Четвер, 10 березня. Шериф влаштував трус. Обшукав усі камери й знайшов у Д. під матрацом “перо”. Цікаво, що це він замишляв (ха-ха)*” [4, с. 406]. Тут знаходимо й інший прийом – різні шрифти, що використовуються Капоте для підкреслення, виокремлення певної думки.

Серед інших рис “НЖ”, що зустрічаються в тексті, – деталізація статусу. Наведемо приклади: “Містер Клаттер носив окуляри й не вирізнявся високим зростом – не більше як п’ять футів десять дюймів, – проте постать його мимоволі впадала в око. Він мав широкі плечі, зовсім іще темну чуприну; його різко окреслене вольове обличчя зберігало здоровий, свіжий колір; зуби в нього були всі білі й такі міцні, що він легко розгризав ними волоські горіхи. Важив він сто п’ятдесят чотири фунти – рівно стільки ж, як і того дня, коли закінчив Канзаський університет, де вчився на агронома” [4, с. 207]. “Того недільного ранку Сьюзен стояла біля вікна загаданої вітальні, видивляючись на вулицю. Сьюзен – височенька на зріст, трохи млява дівчина з видовженим блідим обличчям і дуже гарними сіро-голубими очима; та найдужче вражають її руки: гнучкі, нервові, з довгими пальцями, вони напрочуд елегантні” [4, с. 252]. “Свідок, кремезний двадцятивосьмирічний чоловік з круглим, розумним і по-своєму благородним обличчям, глибоко зітхнув, немов набираючись духу для довгої відповіді” [4, с. 427]. Детальне зображення зовнішності головних героїв та інтер’єру, де відбуваються події, допомагає “новожурналістам” створити в читача ефект присутності, показати реальну картину того, що відбувається.

Твору Капоте також характерний кінематографізм, вибудовування матеріалу сцена-за-сценою, коли оповідь раптово переходить від одного епізоду до іншого: “Осінь неначе винагороджує Західний Канзас за всі ті злигодні, що їх завдають інші пори року: за скажені зимові вітри з Колорадо та глибочезні, майже до пояса, снігові замети, що несуть загибель вівцям; за весняну сльоту й густі тумани; за нещадну літню спеку, коли навіть вороняччя шукає хоч якогось затінку, а стебла пшениці чорніють і горять на пні” [4, с. 212]. “Двері до кімнати Ненсі стояли прочинені. Завіски на вікнах були відслонені, і кімнату заливало сонце. Я не пам’ятаю, як закричала. Ненсі Юелт каже,

що я кричала – раз, потім ще і ще. Пам’ятаю тільки, що ведмедик Ненсі дивився просто на мене. І саму Ненсі... І як я кинулась бігти...” [4, с. 253]. “Місіс Джонсон, дружина агента нью-йоркської страхувальної компанії, – чудова куховарка, але її недільний обід так і залишився нез’їденим – принаймні доки не захолов, – бо тільки-но її чоловік замірявся ножом на смаженого фазана, як йому подзвонив один приятель” [4, с. 263]. Слідкуючи за цими та іншими образами, у читача складається враження, ніби він дивиться кінофільм. Це ще один прийом “НЖ”, який вирізняє цей жанр з-поміж інших.

Наступним основним прийомом “НЖ”, діалог в тексті роману передається у формі переказу: “Потім Дьюї відповів на запитання. Ні, жодну з жінок не згвалтовано... Ні, наскільки з’ясовано на сьогодні, з будинку нічого не вкрадено. Так, він вважає за “дивний збіг обставин” те, що містер Клаттер за вісім годин до смерті придбав сорокати-сячний страхувальний поліс із подвійним відшкодуванням... Так, сказав Дьюї репортерам, він має певну думку щодо того, чи був убивця сам чи їх було двоє, але не вважає за потрібне її розголошувати” [4, с. 269]. “То я йому кажу: “Ой Елвіне, облиш ти ці розмови. Ну звісно ж, це вони”. А він мені: “А де докази? Чим ми зможемо двести, що вони коли-небудь хоч ногою ступнули на поріг дому Клаттерів?” [4, с. 364].

“З холодним серцем” насичений розділовими знаками і незакінченими реченнями: “Ну, він сам... Вона... Хлопець і дівчина... Можливо, що дві інші дочки... Але ж сьогодні субота. У них можуть бути гості... Отже, уважаймо, чоловік вісім и навіть дванадцять... Одне лиш я знаю *напевне*: лишати не можна жодного” [4, с. 233]. “Так... банк, ось він, банк... Тепер повертаємо праворуч... Онде – бачиш дерева? Оце вже воно, атож, воно...” [4, с. 251], “Нема дурних! Ти знаєш, як вони платять? Скільки тут одержує кваліфікований механік? Два долари на день! Мексіка! Ні, голубе, з мене годі... Ніні, й слухати нічого не хочу. Діаманти... Закопані скарби... Схаменися, дитинко” [4, с. 306]. Ці засоби дають змогу “новожурналістам” підкреслити внутрішній стан героїв, передати їхні емоції та думки. У такий спосіб автор ніби наближує героя до його читачів.

Ще один із прийомів “НЖ”, що широко використовується у творі, – звуконаслідування і вигуки: “Достоту, як у футболі: бац!.. бац!.. бац!!!” [4, с. 260], “хе-хе!..” [4, с. 260], “ха-ха-ха!..” [4, с. 285], “Ой, ні! Ой, прошу вас! Ні! Ні! Ні! Не треба! Ой, прошу, не треба! [4, с. 298].

Загалом “новожурналістські” риси роману “З холодним серцем” Трумена Капоте можна схематично зобразити наступним чином: розповідь – детальний опис – фактична інформація (дати, листи, звіти, щоденники) – пряма мова (свідчення) – діалогізм – кінематографізм.

Оригінальність “З холодним серцем” Трумена Капоте у своїх працях неодноразово підкреслювали такі науковці, як Вільям Нанс, Кеннет Т. Рід, Конрад Кнікербокер, Джордж Плімптон, Олексій Зверев, Тамара Денисова, Юрій Покальчук та ін. Так, один із дослідників творчості Капоте, автор монографії “Світи Трумена Капоте” (The Worlds of Truman Capote) В. Нанс стверджує, що поява нефікційного роману Трумена Капоте є “феноменом в американській культурі. Автор книги, без сумніву, лідер у цій новій літературній течії” [7, с. 184]. Соратник Капоте, Том Вулф, свідчить: “Коли Трумен Капоте наполягав на тому, що “З холодним серцем” – не журналістика, а “невигаданий роман”, відкритий ним новий літературний жанр, свідомість мою проиняло: “Егеж!” Це було “егеж” пізнання” [1, с. 319].

Отже, бачимо, що жанр “нового журналізму” з його документальністю, кінематографізмом, детальним зображенням мовлення героїв, їхньої зовнішності, інтер’єру та іншими прийомами відіграв важливу роль у літературно-журналістському дискурсі ХХ століття. Визначальну роль він має у творчості Трумена Капоте і його романі “З холод-

ним серцем”, де простежуються всі головні ознаки “нового журналізму”, згадані вище. Це дозволяє розглядати твір американського письменника не лише як літературний, а передусім – журналістський. Однак окреслена в загальних рисах проблема, ще недостатньо досліджена в українському журналістикознавстві й потребує ґрунтовніших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Денисова Т. Н. Історія американської літератури / Т. Н. Денисова / НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2012. – 487 с.
2. Зверев О. Проза Трумена Капоте / О. Зверев // Капоте Т. З холодним серцем. Правда історія одного вбивства та його наслідків / Трумен Капоте. Лугова арфа. Сніданок у Тіффані. З холодним серцем. – К. : Дніпро, 1977. – С. 205–460.
3. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Здоровега; 2-ге вид., переробл. і доп. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
4. Капоте Т. З холодним серцем. Правда історія одного вбивства та його наслідків / Трумен Капоте. Лугова арфа. Сніданок у Тіффані. З холодним серцем. – К. : Дніпро, 1977. – С. 205–460.
5. Стембковська Г. Історія та істерія: суб’єктивний досвід як основа оповіді та художні експерименти американських “нових журналістів” (1960–1970-ті рр.) / Г. Стембковська // Американські літературні студії в Україні : [зб. наук. ст.]. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2012. – Вип. 7. Американське short story: теорія жанру і практика сучасності (рубіж ХХ–ХХІ ст.). Матеріали міжнародного симпозіуму. Київ, 15 вересня 2011 / відп. редактор Т. Н. Денисова. – 315 с.
6. Чирва Ю. Специфіка рецепції роману “З холодним серцем” Трумена Капоте в США та Україні / Ю. Чирва // Літературознавство. – 2010. – №21. – С. 57–63.
7. Nance W. L. The Worlds of Truman Capote / William L. Nance. – New York : Stein and Day Publishers, 1973. – 256 p.

Лилия Шутяк

“Новый журнализм” в художественной литературе (опыт Трумэна Капоте)

Рассматривается понятие “нового журнализма”, его жанрово-стилистические особенности и условия функционирования в медиадискурсе. Основное внимание обращено на личность американского писателя, одного из основателей “нового журнализма” Трумэна Капоте. Предпринята попытка исследовать влияние автора на развитие жанра.

Ключевые слова: “новый журнализм”, Трумэн Капоте, репортаж, роман.

Lilia Shutiak

New Journalism in literature (Truman Capote’s experience)

The article deals with the concept of new journalism, its genre and stylistic features and conditions in the media discourse. The main attention is paid to the person of the American writer, one of the founders of new journalism, Truman Capote. The article is to investigate the influence of the author’s development to the genre.

Key words: new journalism, Truman Capote, reportage, novel.